

HA MÁR A KISZABÁSKOR ÉLETFOGYTI SZÓL, AKKOR EMBERTELEN A BÜNTETÉS

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) Második Szekcióhoz tartozó Kamarája Magyar László Magyarország elleni ügyében a 2014. május 20-án hozott ítéletében megállapította, hogy a panaszossal szemben kiszabott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ) sérti az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) 3. cikkében foglalt embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmát.

Tanulmányunkban részletesen tárgyaljuk az ítéletnek a 3. cikkkel összefüggő megállapításait.¹ Ezt megelőzően azonban kitérünk a Német Szövetségi Alkotmánybíróságnak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos, az alkotmányos megközelítést jelentős mértékben befolyásoló döntésére és áttekintjük a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó EJEB gyakorlat alakulását. A tanulmányban foglalkozunk még a tárgykörben irányadónak tekintendő nemzetközi dokumentumokkal, a szankció végrehajtásának hazai tapasztalataival, végül *de lege ferenda* javaslatunkat fogalmazzuk meg.

A NÉMET ÉRTELMEZÉS

Azokban az európai országokban, amelyekben eltörölték a halálbüntetést, jellemzően az életfogytig tartó szabadságvesztés vált a „végső büntetéssé”. Alkotmányossági, emberi jogi kifogások elsősorban ennek legszigorúbb változatával, az ún. tényleges, tehát „nem mérsékelhető tartamú” életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatban merültek, illetve merülnek fel.

A szankcióval kapcsolatos emberi jogi megközelítés egyik alapvető dokumentuma a Német Szövetségi Alkotmánybíróság 1977. június 21-i határozata.² A testület az életfogytig tartó szabadságvesztés gyilkosság és népirtás bűncselekmények miatti kötelező kiszabásának alkotmányosságát vizsgálta. A határozat rögzítette, hogy ez a büntetés önmagában nem alkotmányellenes, valamint hogy a büntetési elemek értékelése elsődlegesen nem alkotmányossági kérdés.³ Ugyanakkor közvetett módon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányellenessége mellett foglalt állást döntésében a német

alkotmánybíróság. A határozat indokolása szerint ugyanis ez a büntetés csak akkor egyeztethető össze az emberi méltósággal és a szociális állam követelményével,⁴ ha az elítéltnak konkrét, ténylegesen realizálható esélye van a szabadon bocsátásra. Az emberi méltóság lényegét sérti, ha az elítéltet megfosztják szabadsága visszanyerésének minden reményétől, tekintet nélkül személyiségének jövőbeli fejlődésére, kedvező alakulására. Az indokolás szerint magától értetődő igényként merül fel minden olyan közösségben az elkövetők reszocializációjának fontossága, melyek az emberi méltóságot állítják középpontba.⁵ A döntés hangsúlyozta, hogy a kegyelem intézménye nem jelent hatékony garanciát a valamikori szabadulással kapcsolatos remény szempontjából, holott az elítélt számára csak ez teheti elviselhetővé ezt a büntetést.⁶

A döntés következményeként a német büntető törvénykönyv úgy módosult, hogy az 57a § alapján lehetővé vált az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyek büntetésének bíróság általi felfüggesztése a következő feltételek fennállása esetén: a) az elítélt legalább 15 évet letöltött a szabadságvesztés tartamából, b) bűnösségének súlya nem teszi szükségesé a szabadságvesztés végrehajtásának folytatását, c) a körülmények alapján feltételezhető, hogy az elítélt törvénytisztelő életmódot fog folytatni, d) az elítélt a büntetés felfüggesztéséhez hozzájárult. Az elítéltnak a „megjelölt feltételek esetén jogigénye van a feltételes felfüggesztésre”.⁷ Alkotmányossági szempontból kiemelendő további következménye a határozatnak, hogy megteremtette annak a lehetőségét, hogy az életfogytig tartó büntetés végrehajtásának felfüggesztésére, és így az elítélt szabadulására nem csupán kegyelem révén, hanem bírósági döntés alapján is sor kerülhet.

AZ EJEB KORÁBBI GYAKORLATA

A Magyar-ügyet megelőzően az EJEB több ítéletében foglalkozott a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés mint „nem mérsékelhető tartamú” szabadságvesztés egyezmény-konformitásával. A strasbourgi bíróságnak ebben a kérdésben egyik precedensnek minősülő döntése a 2008-ban hozott Kafkaris-ítélet.⁸

Az ítélet alapjául szolgáló eljárást kezdeményező ciprusi állampolgárt 1989-ben háromrendbeli, előre kitervelten elkövetett emberölés miatt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Cipruson a büntetés kiszabása idején ez a szankció jellemzően azt jelentette, hogy az elítélt 20 év szabadságvesztés letöltése után számíthatott a feltételes szabadságra bocsátásra. Ráadásul Kafkarist a börtönparancsnokság arról értesítette, hogy jó magaviselete és szorgalmas munkája alapján már 2002. július 16-án feltételesen szabadulhat. A szabadulás időpontját azonban Kafkaris börtönbéli fegyelmi vétsége miatt 2002. november 2-ig elhalasztották. Ezt követően a börtönparancsnokság arra hivatkozva utasította el az elítélt feltételes szabadságra bocsátásra irányuló kérelmét, hogy a vonatkozó törvényi rendelkezések 1992–1996 közötti módosítása következtében a „jó magaviselet és szorgalmas munka” csak a határozott tartamú szabadságvesztésre ítélték esetében lehet oka a kiszabott büntetés mérséklésének. Kafkaris panaszában azzal érvelt, hogy büntetése a vázoltak következtében a gyakorlatilag húsz évig terjedő határozott tartamú szabadságvesztésből határozatlan tartamúvá vált, ami élete végéig való bebörtönzést, a szabadulás időpontja tekintetében pedig teljes bizonytalanságot jelent. Álláspontja szerint mindez sértette az Egyezmény 3. cikkét, 5. cikk (1) bekezdését, 7. cikkét, valamint a 14. cikket. (A továbbiakban az EJEB ítéletének kizárólag a 3. cikkel kapcsolatos döntésével és annak indokaival foglalkozunk.)

Az ítéletben az EJEB – 10:7 arányban – nem állapította meg a felnőtt elkövetőre kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés tekintetében az Egyezmény 3. cikkének sérelmét. Az EJEB kiindulópontja szerint a 3. cikk erekyeként őrzi a demokratikus társadalmak egyik legalapvetőbb értékét, abszolút értelemben tiltja a kínzást, az embertelen, megalázó bánásmódot vagy büntetést, függetlenül a körülményektől és az áldozat magatartásától. Ugyanakkor a durva, kegyetlen, embertelen bánásmód csak akkor tartozik a 3. cikk hatálya alá, ha eléri a súlyosság egy minimális szintjét („a minimum level of severity”).⁹

Az ítélet megerősítette az EJEB azon korábbi álláspontját, amely szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem tiltott, és nem ellentétes az Egyezmény 3. cikkével, ugyanakkor a „nem mérsékelhető tartamú” életfogytig tartó szabadságvesztés felvetheti a 3. cikk sérelmét.¹⁰ A tartam „mérsékelhetőségének” megítélésénél a strasbourgi testület azt veszi figyelembe, hogy az elítéltnak van-e pers-

...MAGÁTÓL ÉRTETŐDŐ IGÉNYKÉNT MERÜL FEL MINDEN OLYAN KÖZÖSSÉGBEN AZ ELKÖVETŐK RESZOCIALIZÁCIÓJÁNAK FONTOSSÁGA, MELYEK AZ EMBERI MÉLTÓSÁGOT ÁLÍJTJÁK KÖZÉPPONTBA

pektívája a szabadulásra. Amennyiben az állam biztosítja az életfogytig tartó szabadságvesztés felülvizsgálatát az átváltoztatás, a büntetés-elengedés, a befajás vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége útján, akkor a szabályozás megfelel a 3. cikk követelményeinek. Ebből következően tehát a büntetés nem válik „nem mérsékelhető tartamúvá” önmagában attól a tényről, hogy gyakorlatilag az elítélt haláláig azt teljesen kitölti. A 3. cikk céljának érvényesüléséhez elegendő, ha az életfogytig tartó szabadságvesztés tartama *de jure* és *de facto* mérsékelhető.¹¹ Az EJEB szerint a szabadulás lehetőségének vizsgálatát biztosító rendszer megléte vagy hiánya az, amit

figyelembe kell venni az adott életfogytig tartó szabadságvesztés 3. cikkel való összeegyeztethetőségének megítélésekor.¹² A konkrét ügyben az EJEB úgy értékelte, hogy az említett rendszer, még ha nagyon szűkre szabottan és vitatható szabályozással is, de létezik Cipruson. Az életfogytig tartó

szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátására kizárólag a köztársasági elnöknek a legfőbb ügyész által jóváhagyott döntése alapján kerülhetett sor. Az EJEB megállapította, hogy ez nem csupán elvi, jogi lehetőség, hiszen 1993-ban kilenc, 1997-ben két, 2005-ben pedig szintén két életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt szabadulhatott feltételesen, elnöki döntés alapján. Az EJEB következtetése szerint a panaszos tehát alaptalanul állította, hogy meg lenne fosztva a szabadulás minden lehetőségétől.¹³ Az EJEB álláspontja az volt, hogy bár a panaszossal szemben kiszabott, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének megvizsgálásához szükséges minimum végrehajtási tartam nélküli életfogytig tartó szabadságvesztés szükségképpen nyugtalanságot, aggodalmat és bizonytalanságot kelt az elítéltnél, ez benne rejlő természetes sajátossága az életfogytig tartó szabadságvesztésnek. Ezért – figyelemmel a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét biztosító ismertett ciprusi megoldásra – az EJEB szerint nem lehetett arra a következtetésre jutni, hogy megvalósult az Egyezmény 3. cikke szerinti embertelen és megalázó bánásmód.¹⁴ Ugyanakkor az EJEB jelezte, hogy tisztában van a diszkrecionális elnöki döntés eljárási hiányosságaival (pl. az elnök döntési szempontjai nincsenek meghatározva, az elutasító döntést az elnök nem köteles indokolni),¹⁵ és nyugtázta a ciprusi kormány ezzel kapcsolatos reformlépéseit (pl. az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében annak meghatározását, hogy hány év elteltével lehet vizsgálni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét).¹⁶

Az ítélet 3. cikkre vonatkozó részéhez átfogó különvéleményt írt a belga bíró, Françoise Tulkens, amelyhez négy bíró csatlakozott. A különvélemény szerint a ciprusi jogrendszer rendkívül korlátozott mértékben biztosítja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét életfogytig tartó szabadságvesztés esetén. A korlátozott lehetőség persze nem jelenti önmagában a 3. cikk sérelmét. Abban az esetben azonban – írja Tulkens bíró – ha a szabadulási kilátások mértéke csak növeli az ebben a büntetésben egyébként is benne rejlő bizonytalanságot, az ehhez társuló szorongást, akkor konkrét esetben felmerül, hogy *de facto* nincs esély a szabadulásra. *A de facto* ugyanis azt kell jelentse, hogy igazi, valódi lehetősége van az elítéltnak a szabadulásra. A különvélemény szerint viszont a konkrét esetben erről nem volt szó.¹⁷

A különvélemény felvetette azt is, hogy a kegyelem mint diszkrecionális döntést jelentő intézmény alkalmazása nem lehet önkényes. Amennyiben a kegyelmi döntés önkényessége ellen nem állnak rendelkezésre kellő biztosítékok, az felvetheti a 3. cikk sérelmét. Kétségtelen, hogy a büntetés kiszabásával kapcsolatos korrekciós intézmények kialakítása az egyes államok szabad döntésén alapul, és ennek felülvizsgálata nem tartozik az EJEB hatáskörébe. A vonatkozó intézmények kialakítása azonban nem ütközhet az Egyezménybe. Ez pedig azt jelenti, hogy az állam büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos hatalma sem korlátlan.¹⁸ A különvélemény felvetette azt is, ha egyszer nemzetközi és nemzeti szinten egyaránt elfogadást nyert, hogy a büntetéssel szembeni legitim követelmény az, hogy szolgálja az elítélt reintegrációját, akkor az ezt a célt veszélyeztető szabadságvesztési forma embertelen és megalázó bánásmódot testesíthet meg.¹⁹ A különvélemény konklúziója, hogy a vizsgált ügyben a panaszosnak nem volt „tényleges és kézzelfogható” (*real and tangible*) kilátása a szabadon bocsátásra, ezért a különvélemény szerzője és az ahhoz csatlakozók úgy gondolták, hogy ez az Egyezmény 3. cikkének megsértését jelenti.²⁰

Kiemelendő még, hogy a többségi döntést elfogadó brit Bratza bíró – egyebek mellett – a következőt írta párhuzamos véleményében: „*Úgy vélem, hogy eljött az idő, amikor a Bíróságnak világosan ki kellene mondania, hogy egy nem mérsékelhető tartamú életfogytig tartó szabadságvesztésnek még felnőttkorú elkövetővel szembeni kiszabása is elvileg összeegyeztethetetlen az Egyezmény 3. cikkével.*”²¹

Iorgov (II) Bulgária elleni ügyében²² hozott, 2010-es ítéletben – a Kafkaris-ügyben kifejtett tételek alapulvételével – az EJEB nem állapította meg a 3. cikk

sérelmét azon az alapon, hogy a már húsz éve tényleges szabadságvesztés-büntetését töltő elítélt kegyelmi kérelmét indokolás nélkül elutasították. Az ítélet szerint a húsz év még nem elegendő idő ahhoz, hogy a kérelem elutasításából a szabadulás reális esélyének hiányára lehessen következtetni.²³

VINTER ÉS MÁSOK EGYESÜLT KIRÁLYSÁG ELLENI ÜGYE

Vinter és mások Egyesült Királyság elleni ügyében eltérő tartalmú döntést hozott a Kamara és a Nagykamara. Az EJEB Negyedik Szekciójához tartozó Kamara 2012. január 17-i ítéletében²⁴ 4:3 arányban úgy találta, hogy a három kérelmezővel szemben kiszabott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem ütközött az Egyezmény 3. cikkébe. Az ügy három panaszosát, Douglas Gary Vintert, Jeremy Neville Bamber és Peter Howard Moore-t emberölési bűncselekmények miatt ítélték el és szabtak ki velük szemben tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést.²⁵

Az EJEB a három panaszossal szemben kiszabott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, figyelemmel az elkövetett emberölések súlyosságára, nem találta durván aránytalannak. Az EJEB szerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés tartamának *de facto* mérsékelhetősége ebben az ügyben nem mérülhetett fel. Egyik panaszos esetében sincs ugyanis arról szó, hogy szabadságvesztésük fenntartásának ne lenne legitim pönológiai indoka.²⁶ A döntés idején a panaszosok közül Vinter még csak 3 évet töltött börtönben. Rendkívül kegyetlen emberölést követett el, ráadásul egy korábbi emberölés miatt kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztésből való feltételes szabadulás próbaideje alatt. Annak ellenére, hogy az általa benyújtott bizonyíték szerint elmeállapota romlott, a testület bizonyos volt abban, hogy Vinter szabadságvesztése a megtorlás és az elrettenítés célját szolgálja. A második panaszos, Bamber már 26, míg a harmadik panaszos, Moore 16 éve volt börtönben a kiszabott tényleges életfogytig tartó büntetésüket töltve. Az EJEB esetükben azonban rámutatott arra, hogy az illetékes nemzeti bíróság, amikor 2009-ben felülvizsgálta a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabó korábbi ítéleteket, minden releváns információt értékelt úgy a panaszosokkal, mint bűncselekményeikkel kapcsolatban. Ennek során a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a büntetés előzőleg említett legitim céljainak a két elkövetőnél csak a tényleges életfogytig tartó sza-

badságvesztés felel meg. A nemzeti bíróság vonatkozó döntései nyomán a strasbourgi bíróság is úgy foglalt állást, hogy a két elkövető esetében a fenntartott, folyamatos szabadságvesztés szolgálja a megtorlást és az elrettentést. Az előzőekre tekintettel az EJEB a panaszosok vonatkozásában nem állapította meg az Egyezmény 3. cikkének sérelmét.

A Nagykamara következő alpontban ismertető ítéletét megelőzően indokolt kitérni a döntéshez csatolt különvéleményre. A határozathoz közös különvéleményt csatolt Lech Garlicki (Lengyelország), David Thór Björgvinsson (Izland) és George Nicolaou (Ciprus). A különvélemény kiindulópontja és elvi alapja az, hogy az Egyezmény 3. cikke sérelmének vizsgálata kétirányú kell, hogy legyen. Az egyik irány a 3. cikk anyagi jogi vonatkozásainak értékelése. Ez a vizsgált büntetésnek a kiszabás időpontjában fennálló teljes mértékű igazságtalanságának, illetve durva aránytalanságának az értékelését jelenti. A többségi határozat ezzel kapcsolatos következtetéseivel, azaz hogy a kiszabott büntetések nem durván aránytalankok, a különvélemény szerzői egyetértének. A másik irány a 3. cikk eljárásjogi vetülete. Ennek keretében azt kell vizsgálni, hogy van-e olyan mechanizmus az adott országban, amely lehetővé teszi az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnél a fogva tartás szükségességének felülvizsgálatát, a feltételes szabadságra bocsátást. A különvélemény ezzel kapcsolatban hivatkozik a már említett Kafkaris-ügyre. Ebben az ügyben az EJEB hangsúlyozta, hogy egy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személynél felmerülhetnek olyan körülmények, amelyek indokoltá tehetik a hatóságok számára annak vizsgálatát, hogy a szabadságvesztés fenntartása nem jelent-e embertelen vagy megalázó bánásmódot. A különvélemény úgy ítéli meg, hogy az Egyesült Királyságban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésből való szabadulásra lehetőséget teremtő rendelkezések nem felelnek meg a Kafkaris-ügyben megfogalmazott eljárási követelményeknek. Az Egyesült Királyságban ugyanis ebből a büntetésből lényegében kivételes méltánylást érdemlő esetben lehet csak szabadulni; gyakorlatilag akkor, ha az elítélt végstádiumban lévő beteg, haldoklik vagy cselekvőképtelen.

A különvélemény szerzői szerint a Kafkaris-ügyben hozott ítélet vonatkozó megállapításaiból az következne, hogy feltételezni kell a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés egy olyan időpontját, amikor annak ténylegességét felül kell vizsgálni abból a szempontból, hogy az elítélt körülményeinek válto-

zásaira tekintettel a szabadságvesztés fenntartása nem jelent-e embertelen vagy megalázó bánásmódot. A felülvizsgálat pedig megfelelő mechanizmust feltételez. Ez a mechanizmus tudná az életfogytig tartó szabadságvesztésben benne rejlő reménytelenséget bizonyos fokig ellensúlyozni azzal, hogy a szabadulás reményének legalább a halvány mértékét nyújtja az elítélt számára.

A különvélemény szerint az, hogy a 3. cikk értelmezéséhez tartozó eljárásjogi kérdésekre nem helyezett kellő hangsúlyt a határozat, abból fakad, hogy a többségi nézet képviselői azonosultak az Egyesült Királyságban precedensnek tekintett *R kontra Bieber* [2009, WLR223] döntés megközelítésével. Ennek lényege, hogy a kötelező életfogytig tartó szabadságvesztésből való szabadulással kapcsolatos felülvizsgálatra vonatkozó jogszabály vagy eljárás hiánya nem jelenti az Egyezmény 3. cikkének sérelmét. A hivatkozott döntés értelmében a 3. cikk lehetséges sérelme akkor fordulhat elő, ha az elítéltet tovább tartják fogva, mint azt a megtorlási és elrettentési célok indokolják.²⁷ A különvélemény nem követi ezt a felfogást, és rámutat arra, hogy az említett

megközelítés a Nagykamara által a Kafkaris-ügyben hozott ítélet 97. pontjában használt óvatos megfogalmazásból ered. A hivatkozott pontban a testület a nem mérsékelhető tartamú szabadságvesztések kapcsán annyit állított csupán, hogy egy ilyen büntetés „felvethet” (*may raise*) a 3. cikk körében értelmezendő kérdéseket, nem pedig azt, hogy elkerülhetetlenül felmerül ilyen kérdés. A különvélemény utal arra, hogy a Kafkaris-ügyben az EJEB kimondta, amennyiben az életfogytig tartó szabadságvesztésből a szabadulás lehetőségének vizsgálata *de jure* és *de facto* biztosított, és ezáltal nincs a szabadulás minden reményétől megfosztva az elítélt, akkor az ilyen büntetésről nem állítható, hogy nem mérsékelhető tartamú. A különvélemény azonban feltette azt a kérdést a Kafkaris-ügyben hozott ítélet idézett szóhasználata (*felvethet*) és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés tekintetében ott alkalmazott különbségtétel („*mérsékelhető tartamú*” – „*nem mérsékelhető tartamú*”) alapján, hogy vajon egy valóban nem mérsékelhető tartamú szabadságvesztés összeegyeztethető-e az Egyezmény 3. cikkével. Az EJEB még soha nem állította azt, hogy nem egyeztethető össze. Az óvatos szóhasználat ugyanis nem a véletlen műve – mutatott rá a különvélemény –, hiszen az EJEB kerülni akarja a vizsgált kérdésben a kategorikus állítást, nem akar többet mondani, mint amit az ügy megkíván, és nem akar továbblépni a valószínűségi

állításnál. A különvélemény azonban továbbment. Megállapította, hogy az Egyezmény 3. cikkével való összeegyeztethetőség a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén szükségessé tesz egy, a szabadulás lehetőségére vonatkozó felülvizsgálati mechanizmust, már a büntetés kiszabásától kezdődően. A 3. cikk tekintetében ugyanis a vizsgálat nem korlátozódik arra, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés fenntartása mikortól nem igazolható. Az előzőek nyomán a különvélemény következtetése:

mindhárom panaszos büntetése embertelen, megalázó bánásmódot jelent, amely sérti az Egyezmény 3. cikkét.

Az EJEB Nagykamarája 2013. július 9-én hozott ítéletében²⁸ a Kamara korábbi döntésétől eltérően, az ahhoz csatolt különvélemény következtetésével egyetértve megállapította, hogy a felülvizsgálati lehetőség nélkül kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés embertelen, megalázó bánásmódnak minősül, és ezáltal sérti az Egyezmény 3. cikkét.²⁹ A 3. cikk megsértésének vizsgálata során a Nagykamara ismételtlen egyértelművé tette, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszerre vonatkozó szabályok kialakítása az Egyezményben részes államok kompetenciája, az EJEB ezek általános jelleggel történő felülvizsgálatára nem jogosult³⁰ abban az esetben, ha az igazságszolgáltatási rendszer az Egyezmény rendelkezéseivel összhangban áll. A részes államok jogosultsága abban az tekintetben sem korlátozható, hogy felnőtt korú, súlyosabban minősülő bűncselekményt elkövető személyek esetében életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását tegyék lehetővé.³¹ A vizsgálat során az EJEB alapvetően abból indult ki, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása akkor tekinthető a 3. cikk rendelkezéseivel összhangban állónak, ha a részes állam törvényei egyidejűleg biztosítják az elítélt számára a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, és legalább egy, az alapul szolgáló ítélet felülvizsgálatára irányuló eljárási³² mechanizmust.

A már említett *R kontra Bieber* ügyben hozott ítéletre hivatkozva³³ az EJEB megállapította, hogy a fogva tartás akkor minősül jogszerűnek, ha annak alapjául megfelelő pönológiai indokok szolgálnak. Ezen indokok közé sorolhatóak a büntetés, az elrettentés, a társadalom védelme és az elkövetők rehabilitációja. Az EJEB ebben az összefüggésben rámutatott arra, hogy habár ezen indokok közül az ítélet meghozatalakor több is fennállhat egyidejűleg, az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása során a hangsúly eltolódhat valamelyik javára,³⁴ megkérdőjelezve ezzel a büntetés fenntartásának jogszerűségét.

...AZ EJEB MEGÁLLAPÍTOTTA, HOGY A FOGVA TARTÁS AKKOR MINŐSÜL JOGSZERŰNEK, HA ANNAK ALAPJÁUL MEGFELELŐ PÖNOLÓGIAI INDOKOK SZOLGÁLNAK.

Az EJEB álláspontja szerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést „*abból a szempontból is vizsgálni kell, hogy összeegyeztethető-e az emberi méltósággal, amelynek védelme az Egyezmény védelmi rendszerének lényege*”.³⁵ Az EJEB megállapította, hogy „*megfigyelhető egy új európai trend, mely szerint minden fogvatartottnak joga van a rehabilitációra és a szabadulásra, ha a rehabilitáció megfelelő mértékű, és ez a fejlődés mint büntetőpolitikai cél egyre hangsúlyosabbá válik a büntetés végének közeledtével*”.³⁶ Az EJEB az Egyezmény 3. cikkének értelmezése során arra a következtetésre jutott, hogy az a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel összefüggésben oly módon értelmezendő, hogy a már kiszabott büntetés későbbi

méréselésének, azaz az ítélet felülvizsgálatának követelményét támasztja.³⁷ Kiemelte azonban, hogy nem a saját hatáskörébe tartozik a felülvizsgálatra irányuló eljárás szabályainak kialakítása, ez a kérdés kizárólag a részes államokra tartozik. Ugyanezen oknál fogva tartózkodik az EJEB attól is, hogy a felülvizsgálat időpontját meghatározza. Utalt azonban arra, hogy a releváns nemzetközi jogi szabályok és a részes államok gyakorlatának összehasonlító elemzése alapján a büntetés kiszabása és az ítélet felülvizsgálata között általában legfeljebb huszonöt év telik el.³⁸

Az ügy kimenetelét befolyásolta az a tényező is, hogy Anglia és Wales közös büntető igazságszolgáltatási rendszerében 2003-ig a belügyminiszter hatáskörébe tartozott az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyek esetében a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának meghatározása, vagy annak kizárása. Ezt a szabályt a 2003-ban elfogadott *Criminal Justice Act* hatályon kívül helyezte,³⁹ és teljes mértékben az eljáró bíróságokra bízta annak meghatározását, hogy a büntetés kiszabása során az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyt megfosztják-e a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségétől. A belügyminiszter azonban saját hatáskörében bármely elkövető szabadon bocsátásáról határozhat⁴⁰ a Büntetések kiszabásáról szóló törvény (*[Crime ([Sentences] Act)]*) felhatalmazása alapján a Büntetés-végrehajtásról szóló rendelet (*Prison Service Order*) által szabott szűk keretek között. Ez azonban az EJEB döntése értelmében nem tekinthető a 3. cikk rendelkezéseinek megfelelő, elégséges felülvizsgálati lehetőségnek, tekintettel a sajátos megkötésekre. A belügyminiszter kizárólag tartósan beteg elítéltek szabadon bocsátásáról hozhat döntést, ez esetben is teljesülnie kell azonban a további feltételeknek. Az elkövető csak akkor bocsátható szabadon,

ha a bűnismétlés veszélye alacsony, a szabadon bocsátás növelheti az elítélt várható élettartamát, továbbá megfelelő eszközök és módszerek állnak rendelkezésre az elítéltnak a fogva tartó intézményen kívül történő kezelésére.⁴¹ Az EJEB az összes körülmény mérlegelésével arra a következtetésre jutott, hogy nem állapítható meg kellő bizonyossággal, hogy a belügyminiszter adott esetben a büntetés-végrehajtásra vonatkozó szabály szabta szűk kereteken belül hozza meg döntését a feltételes szabadságra bocsátásról, vagy az Egyezmény 3. cikkének értelmezése útján az eredetileg szűk körben alkalmazható lehetőséget kiterjeszti.⁴² Az EJEB a belügyminiszter hatáskörét annak korlátozott mivolta miatt nem tekintette olyan eljárás módnak, amely garantálhatja a 3. cikk rendelkezéseinek megfelelő felülvizsgálatot. Az EJEB álláspontja szerint a „*vonatkozó jogszabályok túltág megfogalmazása, a rendkívül szigorú szabadulási feltételek, valamint az alapján, hogy értékelhető felülvizsgálati mechanizmus nem létezik, az angol jogban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem tekinthető olyannak, amely mérsékelhető, így ellentétes az Egyezmény 3. cikkével*”.⁴³ Az EJEB ugyanakkor ítéletében rögzítette, hogy a 3. cikk megsértésének megállapítása önmagában nem vonja maga után a panaszosok azonnali szabadon bocsátásának kötelezettségét, mert azt nem állította a testület, hogy ügyükben megszűnt volna a fogva tartás büntetőpolitikai célja.

Az ítélet mögötti elvek Karsai Dániel összegzésében a következők: „*a) az Egyezmény 3. cikke alapján a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésnek mérsékelhetőnek kell lennie, b) olyan formában, hogy létezzen a hazai jogban egy eljárás, amelynek során eldönthető, hogy szolgál-e a fogva tartás fenntartása további büntetőpolitikai célokat, c) az elítéltnak nem kell meghatározatlan ideig várnia a felülvizsgálatra, ez ugyanis ellentétes a jobbiztonsággal, d) az elítéltnak büntetése megkezdésekor tudnia kell, hogy milyen feltételek teljesülése esetén szabadulhat.*”⁴⁴

MAGYAR LÁSZLÓ MAGYARORSZÁG ELLENI ÜGYE

Az EJEB Vinter és mások Egyesült Királyság elleni ügyében kifejtett tételein alapul a Kamara Magyar László Magyarország elleni ügyében született 2014.

május 20-i ítélete. Az EJEB egyhangú határozatával megállapította, hogy a Magyar Lászlóval szemben kiszabott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés sérti az Egyezmény 3. cikkét.⁴⁵

A panaszos, Magyar László és kilenc társa ellen 2002-ben indult büntetőeljárás az ország különböző településein, idős emberek sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt. A sértettek közül többen életüket veszítették. Többször megismételt eljárást követően a Legfelsőbb Bíróság 2010-ben az elsőfokú bíróság ítéletével azonos tartalmú döntést hozott, és helyben hagyta a panaszosra kiszabott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. Ezt követően fordult Magyar a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságához. A panaszost Karsai Dániel ügyvéd képviselte, és a beadványhoz harmadik félként a Magyar Helsinki Bizottság is csatlakozott.

Az EJEB ítéletében megállapította a panaszos kérelmének elbírálása során irányadónak tekintett általános elveket. Ennek során hangsúlyozta, hogy az Egyezmény részes államai számára biztosítani kell a különösen súlyos bűncselekmények, mint az emberölés, felnőtt elkövetőivel szemben az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazásának lehetőségét. Egy ilyen büntetés kiszabását önmagában nem tiltja, illetve ez a büntetés nem ütközik az

Egyezmény 3. vagy más cikkébe, különösen, ha az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása nem kötelező, és azt egy független bíró szabja ki az enyhítő és súlyosító körülmények mérlegelésével, amint az az eljárás alapjául szolgáló ügyben történt.⁴⁶ Az EJEB azonban hangsúlyozta, hogy, akár csak a Kafkaris-ügyben, egy nem mérsékelhető tartamú életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés alkalmazása felnőtt korú elkövetővel szemben felvetheti a 3. cikk sérelmét.⁴⁷ Ezzel az elvi megállapítással kapcsolatban az EJEB két, egymással összefüggő szempontot erősít meg. Az egyik, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában attól nem válik nem mérsékelhetővé, hogy konkrét esetben ténylegesen a fogvatartott élete végéig tart, amennyiben *de facto* és *de jure* is van esély a büntetés mérséklésére. Az EJEB rámutatott arra, hogy amennyiben egy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltnek a hazai jog szerint van lehetősége feltételes szabadságra bocsátást kérni, azonban kérelmét azon az alapon utasítják vissza, hogy változatlanul veszélyt jelent a társadalomra, akkor ez nem veti fel a 3. cikk sérelmét. Egy bűnöző ismételt bűn-

elkövetésének a megelőzése ugyanis – állapítja meg az EJEB – az egyik „lényegi funkciója” a börtönnek. Az államok kötelessége a közösség védelme, ennek a kötelességüknek pedig azzal tehetnek eleget, ha az emberölés vagy más súlyos személy elleni bűncselekmény elkövetőit addig tartják börtönben, amíg azok veszélyesek a társadalomra.⁴⁸ A második szempont, hogy az EJEB annak megítélése során, hogy egy életfogytig tartó szabadságvesztés mérsékelhető tartamú-e, arról kíván meggyőződni, hogy az elítéltnak van-e kilátása a szabadulásra. Ahol a nemzeti jog lehetőséget nyújt a kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés felülvizsgálatára a büntetés átváltoztatása, mérséklése, megszüntetése vagy a fogvatartott feltételes szabadságra bocsátása céljából, az kielégíti a 3. cikk szerinti követelményt. Az EJEB szerint az Egyezmény 3. cikkét úgy kell értelmezni, mint amely megkívánja a büntetés mérsékelhetőségét egy felülvizsgálati eljárásban; a hazai hatóságoknak ennek keretében vizsgálniuk kell, hogy a fogvatartott magatartásában bekövetkezett változások olyan jelentőséggűek, és a fogvatartott olyan előrehaladást mutat a rehabilitáció tekintetében a büntetés végrehajtása során, hogy további fogva tartásának nincs legitim büntetéstani alapja.⁴⁹ Az EJEB korábbi gyakorlatával egyezően elhatárolódott attól, hogy előírja a felülvizsgálat formáját, valamint, hogy kijelölje azt a megfelelő hosszúságú időt, amelynek eltelte után a felülvizsgálat esedékessége elkerülhetetlen, ismételt rámutatva arra, hogy ez az egyes államok kompetenciája.⁵⁰ Az EJEB az előzőek alapján rögzítette, hogy ahol a hazai jog nem biztosítja a felülvizsgálat lehetőségét, ott a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem felel meg az Egyezmény 3. cikke szerinti követelménynek.⁵¹ További lényeges elvi követelményként megállapította az EJEB, hogy a jogbiztonságnak az felel meg, ha a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt már a büntetés kiszabásakor tisztában van azzal, hogy mit kell tennie annak érdekében, hogy a feltételes szabadságra bocsátása egyáltalán szóba kerülhessen szabadulása érdekében, valamint, hogy mikor kérelmezheti a feltételes szabadságra bocsátását. Ebből az következik, hogy ahol a hazai jog nem biztosítja a felülvizsgálat mechanizmusát vagy a lehetőségét, ott az összeegyeztethetlenség a 3. cikk-kel már a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása pillanatában merül fel, nem pedig a bebörtönzés későbbi fázisában.⁵²

Az EJEB álláspontja kifejtése előtt részletezte, hogy miben különbözik a Magyar-ügy a Törköly-

ügytől,⁵³ melynek során felhívta a figyelmet arra, hogy Törköly Tibor nem volt kizárva a feltételes szabadságra bocsátás intézményéből, ugyanis a magyar bíróság életfogytig, de nem tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte. Számára nem csak a köztársasági elnöki kegyelem intézménye jelent reményt a szabadulásra, hiszen ő nincs megfosztva a feltételes szabadon bocsátás lehetőségétől, még ha az időben meglehetősen távoli is. Éppen ezért utasította el az EJEB Törköly Tibor kérelmét mint nyilvánvalóan alaptalant.⁵⁴ Magyar László ügyében viszont úgy

VELEKEDETT AZ EJEB, HOGY MIVEL A FELTÉTELES SZABADON BOCSÁTÁS LEHETŐSÉGÉBŐL AZ ELÍTÉLT ELEVE KI VAN ZÁRVA, A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKI KEGYELEM SZABÁLYOZÁSÁNAK ÉS GYAKORLATÁNAK SZIGORÚBB VIZSGÁLATA SZÜKSÉGES. AZ EJEB EZZEL KAPCSOLATBAN KIFEJTETTE, HOGY AZÉRT NINCS MEGGYŐZŐDVE ARRÓL, HOGY A KÉRELMEZŐ BÜNTETÉSE TÉNYLEGESEN MÉRSÉKELHETŐ, MERT ENNEK NINCS GYAKORLATA MAGYARORSZÁGON.

velekedett az EJEB, hogy mivel a feltételes szabadon bocsátás lehetőségéből az elítélt eleve ki van zárva, a köztársasági elnöki kegyelem szabályozásának és gyakorlatának szigorúbb vizsgálata szükséges. Az EJEB ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy azért nincs meggyőződve arról, hogy a kérelmező büntetése ténylegesen mérsékelhető, mert ennek nincs gyakorlata Magyarországon. Nincs továbbá megfelelően kidolgozott törvényi szabályozás sem, amely konkrét útmutatással szolgálna arra nézve, hogy milyen kritériumokat és feltételeket kell figyelembe venni, és milyen adatokat kell összegyűjteni a fogvatartott kérelmének elbírálásakor. Tekintettel arra, hogy sem az igazságügy-miniszter, sem a köztársasági elnök nem köteles megindokolni döntését, a fogvatartottnak nincs lehetőségük megismerni, hogy mit kell tenniük a kegyelemért. A szabályozás nem biztosítja továbbá a fogvatartottnak a rehabilitációja érdekében tett erőfeszítései figyelembevételét. Az EJEB az előzőek alapján kétségbe vonta, hogy a panaszossal szemben kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés az Egyezmény 3. cikke értelmében mérsékelhető lenne. Következésképpen – állapítja meg az EJEB – megvalósult az Egyezmény 3. cikkének sérelme.⁵⁵

Bár a 2014. május 20-i kamarai döntés még nem végleges, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés egyezmény-konformitása tekintetében kialakított követelmények alapján⁵⁶ aligha képzelhető el a Nagykamara részéről más tartalmú döntés, mint amit a 2014. május 20-i ítélet tartalmaz. Az EJEB ítéletében külön kitért arra, hogy az ítélet megfelelő végrehajtása a magyar állam részéről a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés felülvizsgálati rendszerének jogalkotási reformját kívánja meg. A rendszernek garantálnia kell minden esetben annak vizsgálatát, hogy a szabadságvesztés fenntartásának van-e legitim büntetéstani indoka, valamint hogy a fogvatartottak bizonyos pontossággal előreláthatják-e, hogy

mit kell tenniük, hogy szóba kerülhessen feltételes szabadságra bocsátásuk és ez milyen feltételekkel történhet.⁵⁷

A REFORM SZEMPONTJÁBÓL IRÁNYADÓ NEMZETKÖZI SZABÁLYOK

A Magyar-ügyben hozott ítélet tehát egyértelműen jelzi, hogy indokolt a tárgykör hazai jogi szabályozásának átalakítása. Ráadásul Magyarországon az elérhető adatok szerint 46 elítélt tölti tényleges életfogytig tartó szabadságvesztését, közülük 29-en jogerősen.⁵⁸ Az elítéltekre vonatkozóan ugyanaz a jogszabályi környezet érvényesül, mint amelyről az EJEB megállapította, hogy sérti az Egyezmény 3. cikkét. A továbbiakban azokkal a tényezővel foglalkozunk, amelyeket indokolt figyelembe venni az új jogi környezet kialakítása során.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos hazai jogi környezet átalakítása elsősorban az EJEB által kialakított elvi tételeken kell, hogy alapuljon. Ezek a következők: a) a felnőtt bűnelkövetőkkel szemben kiszabható tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem ütközik az Egyezmény 3. cikkébe; b) az életfogytig tartó szabadságvesztés akkor sértheti az Egyezmény 3. cikkét, ha a kiszabható büntetés mértéke *de jure* és *de facto* nem mérsékelhető; c) tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés akkor egyeztethető össze az Egyezmény 3. cikkével, ha az elítélt már elítélésekor tudhatja, hogy milyen feltételek esetén és milyen eljárás folyamánként szabadulhat; d) önmagában az állami kegyelem intézménye nem jelent az Egyezmény 3. cikkének megfelelő felülvizsgálati mechanizmust. Az új jogi szabályozás kialakítása során indokolt figyelembe venni a vonatkozó nemzetközi dokumentumokat.

Az Európai Unió Tanácsának 2002. június 13-án elfogadott, 2002/584/IB számú, az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló kerethatározata⁵⁹ 5. cikkében lehetőséget biztosít a tagállamoknak arra, hogy a más tagállamban kibocsátott európai elfogatóparancs végrehajtását ahhoz a feltételhez kössék, hogy a kibocsátó tagállam jogrendszere lehetővé teszi a kiszabott büntetés végrehajtásának felfüggesztését célzó (kérelemre vagy legkésőbb húsz éven belül történő) felülvizsgálatot. A kerethatározat adta lehetőségeket figyelembe véve nem elképzelhetetlen, hogy egy Ma-

gyarországon kibocsátott európai elfogatóparancs végrehajtását egy másik tagállam megtagadja.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elsőként 1976-ban fogalmazott meg ajánlást⁶⁰ a hosszú tartamú és életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek vonatkozásában. A 76 (2) számú ajánlás értelmében minden elítélt számára biztosítani kell a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének vizsgálatát, az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélttek esetében – amennyiben korábban még nem került sor rá – ezt lehetőség szerint a fogva tartás kezdetétől számított 8–14 éven belül kell elvégezni és a későbbiekben meghatározott időközönként megismételni.

A Miniszteri Bizottság feltételes szabadságra bocsátásról szóló 2003 (22) számú ajánlásához fűzött kommentár⁶¹ rögzítette, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt emberek nem foszthatóak meg a szabadon bocsátás reményétől. Nem feltételezhető ugyanis a büntetés kiszabásának időpontjában, hogy az elkövető egész élete során a társadalomra veszélyes viselkedést fog tanúsítani. Másrészt, jelentős többletköltségeket és munkaterhet

okoz azon elítéltek megfelelő körülmények között történő fogva tartása, akik a szabadulás lehetőségétől megfosztva nem kívánnak együttműködést tanúsítani a fogva tartó intézmény alkalmazottaival és a többi elítélttel.

A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának 110. cikke⁶² lehetővé teszi a kiszabott életfogytig tartó büntetések felülvizsgálatát a büntetés mérséklése érdekében, amennyiben az elítélt már legalább huszonöt évet letöltött a büntetéséből. A büntetés mérséklése abban az esetben lehetséges, ha az elítélt a nyomozás és a büntetőeljárás során együttműködést tanúsított a Nemzetközi Büntetőbírósággal, vagy más ítéletek és végzések (különösen a pénzbüntetés vagy elkobzás tárgyát képező és az áldozatok javára fordítható vagyonelemek fellelését célzó végzések) végrehajtásában közreműködött, vagy egyéb olyan tényezők fennállása esetén, amelyek a körülmények jelentős változása folytán a büntetés mérséklését indokolhatják. Külön kiemelandó, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság eljárására vonatkozó szabályok között olyan további tényezők kerültek meghatározásra, melyeket a felülvizsgálat során eljáró bírának figyelembe kell venniük; így többek között mérlegelniük kell azt is, hogy az elítélt büntetésének mérséklése milyen előnyös vagy hátrányos következményekkel bírhat a sértettek⁶³ és hozzátartozóik helyzetére.

A VONATKOZÓ KÜLFÖLDI GYAKORLAT

Egyes nemzeti alkotmányok vonatkozó rendelkezései ugyancsak orientáló jellegűek lehetnek.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés tilalmát közvetlenül sem az európai országok, sem az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya nem tartalmazza. Szerepel viszont az életfogytig tartó szabadságvesztés tilalma Brazília alkotmányában.⁶⁴ Portugália alkotmányának 30. cikk 1. pontja szerint pedig „nem lehet ítéleteket vagy szabadságvesztéssel vagy korlátozással járó biztonsági intézkedéseket hozni folyamatos jelleggel, korlátlan vagy meghatározatlan időtartammal”.

Svájc alkotmánya lehetővé teszi, hogy amennyiben szexuális vagy erőszakos bűncselekmény elkövetőjéről a büntetés kiszabással összefüggésben kirendelt szakértők véleményükben azt állapítják meg, hogy az illető különösen veszélyes, és ez az állapota kezelhetetlen (*untreatable*), akkor őt a visszaesés jelentős kockázata miatt élete végéig börtönben kell tartani, a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége nélkül. Ugyanakkor az alkotmány biztosítja az ily módon bebörtönzött személy állapotának és kezelhetőségének bírói felülvizsgálatát. Amennyiben az új szakértői vélemények alapján az élete végéig való bebörtönzés előzőekben idézett feltételei már nem állnak fenn, akkor feltételes szabadságra bocsátható az elkövető. Az alkotmány azonban azt is tartalmazza, hogy ha az így szabadult elkövető ismételten bűncselekményt követ el, akkor a hatóságok felelősek a következményekért.⁶⁵ A svájci alkotmány idézett 123a cikke az alapja a svájci büntető törvénykönyv 64. § (1) bekezdésében szereplő „biztonsági intézkedés” szankciónak.

A TÉSZ HATÁSA AZ ELÍTÉLTEKRE

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés immár 14 éve része a magyar büntetőjogi szankciórendszernek. A büntetésre irányuló jogi reformhoz egyaránt rendelkezésre állnak büntetés-végrehajtási tapasztalatok és kriminológiai kutatási eredmények. Kiszely Pál,⁶⁶ a Szegedi Fegyház és Börtön volt parancsnoka és Nagy István a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka egy 2012-es tanulmányukban így írnak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltekről: „a zárt, izolált elhelyezés következtében kiég az egyénből az értelmes élet utáni vágy, ösztöntevékenységei felerősödnek, társas kész-

ségei leépülnek. A HSR-körlet⁶⁷ nem biztosít elegendő energiát a belső fejlődéshez, hiányzik a társak nyújtotta életmodell, melynek következtében az idő elteltével a TÉSZ-re ítélték visszavezetése a börtön nyitottabb világába egyre nehezebbé válik.”⁶⁸ Ugyanakkor a börtön helyzetét így látják: „a magyar büntetés-végrehajtás nagyon hamar egy komoly szakmai dilemmával fog szembesülni: törvényesen hogyan hajthatjuk végre ezeket az ítéleteket? [...] a pedagógiai eszköztárunk lassan kiürül, egyre nehezebb lesz az idő strukturálásával, közeli és távoli célok kitűzésével nevelési terveket felállítani olyan elítélteknek, akik sohasem vagy nem belátható időn belül szabadulnak.”⁶⁹

Hasonló következtetésre jutott az Országos Kriminológia Intézet tárgykörre irányuló kutatása. A kutatás megállapításai közül különösen a következőt kell kiemelni: „Soha egyetlen elkövető esetében sem állítható bizonyossággal az ítélet kiszabásakor, hogy a jövőben újabb büntetést követne el. Erősen vitatható, hogy a bíróság milyen alapon képes véglegesen predesztinálni egy emberi sorsot, amely által egyszer és mindenkorra visszavonhatatlanul kizárja a személyiségváltozás esélyét.”⁷⁰

DE LEGE FERENDA JAVASLAT

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozása az EJEK Magyar László Magyarország elleni ügyében hozott ítélete alapján tehát ellentétes az Egyezmény 3. cikkével. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a Kamara ítélete jogerőssé válik, akkor – figyelemmel az Egyezmény 46. cikk 1. pontjára⁷¹ – a jogrendnek biztosítania kell a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés mérsékelhetőségét. Ez nem a köztársasági elnöki kegyelmi eljárás újraszabályozását igényli, hanem *valós felülvizsgálati mechanizmus kialakítását*.

A jogalkotás során tekintettel kell lenni a szankcióra vonatkozó alaptörvényi rendelkezésre. Az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdése szerint: „[t]ényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.” Ez a rendelkezés a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazhatóságát a szándékos, erőszakos bűncselekmények elkövetésére korlátozza, egyúttal alkotmányosnak deklarálja a tárgyalta büntetést. Egyetértünk azonban azzal a szakirodalmi megállapítással, mely szerint vitatható, hogy „valóban igazolható-e ezzel a rendelkezéssel az életfogytig tartó szabadságvesztés utólagos felülvizsgálatának kizárása is”.⁷² Vitatható, mert a tényleges életfogytig tartó szabad-

ságvesztés alkalmazásának vannak további alkotmányossági korlátai. Így az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdése, amely tiltja az embertelen, megalázó büntetéseket; továbbá a büntetés nem sértheti az Alaptörvény II. cikke által garantált emberi méltósághoz való jogot. A Q) cikk (2) bekezdése szerint pedig a szabályozásnak igazodnia kell Magyarország nemzetközi kötelezettségeihez. Esetünkben, az Egyezmény fent említett 46. cikk 1. pontja alapján, a Magyar-ügyben hozott ítéletben foglaltakhoz. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazhatósága álláspontunk szerint a következő feltételekkel felel meg az előzőekben vázolt követelményeknek:

- a. A kötelező felülvizsgálat törvényi szabályozására vonatkozó előírást tartalmaz az Alaptörvény.
- b. A Büntető törvénykönyv (Btk.) biztosítja a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés feltételes felfüggesztésének intézményét. Ennek kialakítása során indokolt a jogállami követelményeknek megfelelően újraszabályozni a „hagyományos” életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, és azt összehangolni azzal, hogy tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén hány év elteltével vizsgálható a feltételes felfüggesztés lehetősége. Az egyes időtartamoknak meg kell felelni a „valós lehetőség” követelményének.
- c. A Btk. ugyancsak tartalmazza a felfüggesztés megszüntetésének feltételeit. A Büntetés-végrehajtási kódex tartalmazza a feltételes felfüggesztésre irányuló eljárás szabályait, valamint azokat a feltételeket, amelyeket a büntetés-végrehajtási bíró vizsgál annak eldöntésekor, hogy az elítélt érdemes-e arra, hogy tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésének végrehajtását felfüggeszessék. A kódex szintén tartalmazza a felfüggesztés megszüntetésére irányuló eljárás szabályait, a megszüntetés során vizsgálandó körülményeket.

KONKLÚZIÓ

Amennyiben a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés része a büntetőjogi szankciórendszernek, a jogállami, alkotmányos követelményeknek akkor felel meg, ha sem alkalmazhatósága, sem végrehajtása, illetve annak módja *nem sérti az emberi méltóságot*. Kétségtelen, hogy minden bűncselekmény, amelynek természetes személy áldozata van, csorbítja ezen alap-

jogot. Az állam viszont nem alkalmazhat olyan büntetést, illetve büntetést oly módon, hogy az sértse az emberi méltóságot. A szabadulás reális esélye nélküli szabadságvesztés viszont ilyennek minősül. Éppen ezért egyetértünk Uitz Renátának azzal a megállapításával, hogy az *„előre látható szabályok szerint lefolytatott felülvizsgálat lehetőségének biztosítása tehát nem más, mint az elítéltet és az áldozatot emberként kezelő állami büntetőpolitika szimbóluma az életfogytra ítélték esetében.”*⁷³

JEGYZETEK

1. A Kamara megállapította az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdésének, konkrétan az ésszerű időn belüli tárgyaláshoz való jognak a sérelmét is, figyelemmel Magyar László büntetőeljárásának közel nyolcéves elhúzódása miatt. Az ítéletnek ezzel a vetületével azonban cikkünkben nem foglalkozunk. (Az ítélet 60–65. pontjai). Ugyancsak nem térünk ki az ítélet 67. pontjára, amely a kérelem egy részét annak nyilvánvaló alaptalansága miatt elutasította.
2. BVerfGE (45, 187).
3. BVerfGE (45,187) 253.
4. A Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvényének 1. cikk (1) bekezdése szerint: *„Az emberi méltóság sérthetetlen. Annak tisztelete és védelme kötelező minden állami hatalom számára.”* A 19. cikk (1) bekezdése értelmében alapjogot törvénnyel vagy törvény alapján korlátozni lehet, a (2) bekezdés azonban rögzíti: *„Alapjog lényeges tartalmát semmiképpen nem lehet érinteni.”* A 20. cikk (1) bekezdése kinyilvánítja, hogy a *„Német Szövetségi Köztársaság demokratikus és szociális szövetségi állam.”* Lásd Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban, szerk. TRÓCSÁNYI László – BADÓ Attila, Budapest, KJK-KERSZÖV, 2005, 725–779.
5. BVerfGE (45, 187) 176.
6. BVerfGE (45, 187) 245–246.
7. NAGY Ferenc: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről, in uő: Tanulmányok a Btk. Általános részének kodifikációjához, Budapest, HVG-ORAC, 2005, 175–216, 205.
8. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, judgment of 12 February 2008.
9. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, 95.
10. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, 97.
11. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, 98.
12. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, 99.
13. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, 103.
14. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, 107.
15. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, 92.

16. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, 92.
17. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, Joint partly dissenting opinion of Judges Tulkens, Cabral Barreto, Fura-Sandström, Spielmann and Jebens, 2.
18. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, Joint partly dissenting opinion of Judges Tulkens, Cabral Barreto, Fura-Sandström, Spielmann and Jebens, 3.
19. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, Joint partly dissenting opinion of Judges Tulkens, Cabral Barreto, Fura-Sandström, Spielmann and Jebens, 5.
20. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, Joint partly dissenting opinion of Judges Tulkens, Cabral Barreto, Fura-Sandström, Spielmann and Jebens, 6.
21. Kafkaris v. Cyprus, 21906/04, Concurring opinion of Judge Bratza: „*I consider that the time has come when the Court should clearly affirm that the imposition of an irreducible life sentence, even on an adult offender, is in principle inconsistent with Article 3 of the Convention.*”
22. Iorgov (II) v. Bulgaria, 36295/02, judgment of 2 September 2010.
23. Iorgov (II) v. Bulgaria, 36295/02, 56–60.
24. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, judgment of 17 January 2012.
25. A történeti tényállásokat és a pertörténetet lásd részletesen LÉVAY Miklós: Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. Az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma a büntetés kiszabásakor és a büntetés fenntartásakor, *JeMa*, 2012/3, 74–78, valamint TÓTH Mihály: Életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben, *Jogtudományi Közlöny*, 2012/6, 268–272.
26. A büntetőjogi szankció és ezen belül a végrehajtandó szabadságvesztés legitim pönológiai indokai az ítélet 92. pontjában foglaltak szerint: megtorlás, elrettentés, közösség védelme vagy rehabilitáció.
27. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 40.
28. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, judgment of 9 July 2013.
29. A Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10 ügyben a Nagykamara által hozott döntésről lásd KARSAI Dániel: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről. Szabadságvesztés és az embertelen bánásmód tilalma, *JeMa*, 2014/1. 70–77.
30. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 104.
31. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 106.
32. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 109.
33. R. v. Bieber [2009] WLR 223.
34. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 111.
35. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 113.
36. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 112–115. pontjainak összegzéséhez lásd KARSAI (29. vj.) 73.
37. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 119–122.
38. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 120.
39. Lásd LÉVAY (25. vj.) 75.
40. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 125.
41. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 126.
42. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 129.
43. Vinter and Others v. the United Kingdom, 66069/09, 130/10, 3896/10, 128–130. pontok összegzéséhez lásd KARSAI (29. vj.) 73.
44. Lásd KARSAI (29. vj.) 74.
45. Magyar László v. Hungary, 73593/10, judgment of 20 May 2014.
46. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 47.
47. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 48.
48. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 49.
49. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 50.
50. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 51.
51. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 52.
52. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 53.
53. Törköly v. Hungary, 4413/06, judgment of 5 April 2011.
54. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 55.
55. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 58.
56. A kézirat lezárásának időpontjában, 2014. július 8-án hozta meg legújabb döntését az EJEB a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel összefüggésben. Harakchiev és Tolumov Bulgária elleni ügyében (15018/11, 61199/12) a kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés mérsékelhetőségének hiányát és a fogva tartás egyes körülményeit is figyelembe véve az EJEB megállapította az Egyezmény 3. cikkének megsértését. Ezt az esetet a korábban már hivatkozott Iorgov (II) v. Bulgaria (36295/02) ügygel párhuzamba állítva a legnagyobb eltérést az jelenti, hogy Iorgov fogva tartására vonatkozó szigorú büntetés-végrehajtási szabályok fokozatosan enyhítésre kerültek, a Harakchiev és Tolumov ügyben azonban nem állapítható meg, hogy a panaszosok intézményen belüli és más fogvatartottaktól történő teljes és folyamatos elkülönítésének fenntartását mi indokolta. Az EJEB a Iorgov II

- ítélet (melyet a korábban szintén hivatkozott Vinter és mások ítéletet megelőzően hozott) és a Vinter kamarai döntés indokolásában foglaltakkal szemben megállapította, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés mérséklésére alkalmas eljárási módok hiánya esetén a 3. cikk megsértésének megállapításához nem szükséges további feltétel, hogy az elítélt a szabadságvesztéséből kellően hosszú időtartamot letöltsön és fogva tartása során bekövetkezzen az a pillanat, melyet követően – tekintettel az elítéltnékre a végrehajtás során tanúsított magatartására is – a fogva tartás fenntartása már nem igazolható megfelelően („*the further incarceration would no longer be justified*”). Lásd részletesen Harakchiev and Tolumov v. Bulgaria, 15018/11, 61199/12, 208–209, 252–253, 262.
57. Magyar László v. Hungary, 73593/10, 71.
58. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának 2013-as statisztikái alapján, <http://www.bvop.hu/?mid=77&cikkid=2168>.
59. Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States.
60. Council of Europe, Committee of Ministers, Resolution 76 (2) On the Treatment of Long-term Prisoners.
61. Comments to the Appendix to the Recommendation 2003 (22), 4.
62. Rome Statute of the International Criminal Court, 110.
63. Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court, 223 d.
64. A brazil alkotmány 5. cikk XLVII. pont b, alpontja szerint nem alkalmazható életfogytig tartó szabadságvesztés. A dokumentum angol nyelvű változatának forrása: www.v-brazil.com/government/laws/titleII.html
65. A 123a cikk a 2004. november 28-i népszavazás nyomán került a Svájci Konföderáció alkotmányába, 2008. január 1-i hatállyal.
66. Jelenleg a Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka.
67. Hosszúidős speciális rezsim.
68. KISZELY Pál – NAGY István: Az idő rabságában. A hosszú időre ítélték büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház- és Börtönben, *Börtönügyi Szemle*, 2012/3, 1–16, 12.
69. Uo. 12.
70. ANTAL Szilvia – NAGY László Tibor – SOLT Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata, in Virág György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, OKRI, Budapest, 2009/46, 54–94, 93.
71. A 46. cikk (1) pontja szerint a „Magas Szerződő Felek vállalják, hogy magukra nézve kötelezőnek tekintik a Bíróság végleges ítéletét minden ügyben, amelyben félként szerepelnek.”
72. TÓTH Mihály: A büntetőjogi jogkövetkezmények, in BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (szerk.): *Büntetőjog I. – Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján*, Budapest, HVG-ORAC, 2012, 369–464, 409.
73. ÚRTZ Renáta: Tévhitek és hazugságok. A strasbourgi bíróság tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés ítéletéről, *Magyar Narancs*, 2014. május 29., 48–49.